

Grażyna Habigier-Pipska

Bezpieczeństwo edukacyjne jako obszar bezpieczeństwa wewnętrznego państwa

Bezpieczeństwo jest fundamentem wszystkiego, co czynimy.

H. Kissinger

Bezpieczeństwo nie jest wszystkim, ale bez bezpieczeństwa wszystko jest niczym.

K. Nauman

Wstęp

Poziom bezpieczeństwa wewnętrznego państwa jest kwestią niezwykle istotną dla obywateli, szczególnie w kontekście współczesnych, nowych wymagań i wyzwań rzeczywistości. Jednym z komponentów bezpieczeństwa wewnętrznego państwa jest bezpieczeństwo edukacyjne społeczeństwa.

Bezpieczeństwo uznaje się współcześnie za podstawową wartość i potrzebę człowieka, a także podstawowe prawo. Stąd też obserwuje się rosnące zainteresowanie problematyką bezpieczeństwa, w tym edukacją dla bezpieczeństwa. O wzrastającej randze tej kwestii świadczy fakt uznania konieczności edukacji dla bezpieczeństwa na poziomie podstawowym, gimnazjalnym, ponadgimnazjalnym, wyższym, a nawet na poziomie edukacji ustawicznej.

Potrzeba bezpieczeństwa jest jednym z najważniejszych motywów istnienia, działalności i funkcjonowania indywidualnych osób, wspólnot i społeczeństw. Zalicza się ją do podstawowych kategorii historycznych, socjologicznych i ekonomicznych. Abraham Maslow, autor najbardziej znanej hierarchii potrzeb, potrzebę bezpieczeństwa sytuuje na drugim poziomie, zaraz po potrzebach fizjologicznych.

Jeżeli potrzeby fizjologiczne są względnie dobrze zaspokojone, pojawia się nowy zestaw potrzeb, które ogólnie można określić jako potrzeby bezpieczeństwa (stabilności, zależności, opieki, uwolnienia od strachu, lęku i chaosu; potrzeba struktury, porządku, prawa, ograniczeń, oparcie w opiece itd.). Potrzeby bezpieczeństwa mogą stać się prawie wyłącznymi czynnikami organizującymi zachowanie, wciągając w swoją służbę wszystkie umiejętności organizmu, co pozwoli nam opisywać cały organizm jako mechanizm poszukujący bezpieczeństwa¹.

¹ L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012, s. 115.

A. Maslow podkreślał, że dobrze funkcjonujące społeczeństwo zapewnia swoim członkom wystarczające poczucie bezpieczeństwa. Jednocześnie zaspokojenie tej potrzeby powoduje odczuwanie potrzeb wyższych, tzn. przynależności, szacunku i samorealizacji.

L.F. Korzeniowski zauważa, że potrzeby bezpieczeństwa²:

- dotyczą urzeczywistnionych, nie tylko potencjalnych, lecz niespełnionych możliwości,
- są obiektywnym nośnikiem wartości,
- są wartością dla podmiotowego adresata.

W układzie wartości, opracowanym przez Milтона Rokeacha, składającym się ze zbioru wartości terminalnych i wartości instrumentalnych, bezpieczeństwo zostało zaliczone do zbioru wartości terminalnych. Zbiór ten obejmuje jeszcze takie wartości pożądane w życiu, jak: wygoda, poczucie osiągnięć, pokój na świecie, piękno, równość, wolność, szczęście, wewnętrzna harmonia, przyjemność, zbawienie, uznanie społeczne, przyjaźń³.

Potrzeba i wartość bezpieczeństwa nabierają we współczesnym świecie szczególnego znaczenia ze względu na globalizację, przemiany cywilizacyjne, lęki przed wyzwaniami współczesnego świata, życie w społeczeństwie informacyjnym, opartym na wiedzy. Wiek XXI wymaga ciągłego przystosowywania się do zmieniającej się rzeczywistości, rozwiązywania coraz bardziej złożonych problemów, radzenia sobie z różnymi zagrożeniami. Stąd tak ważna jest nauka o bezpieczeństwie, na co zwracają uwagę S. Guz i J. Andrzejewska:

Każda jednostka musi zdobyć jak najwcześniej umiejętność przewidywania i unikania zagrożeń, a także nauczyć się radzić sobie w sytuacjach niebezpiecznych, m.in. poprzez ich właściwą ocenę oraz ocenę swoich możliwości. Każdy zaś młody człowiek powinien stawać się stopniowo coraz bardziej odpowiedzialny za życie, zdrowie i bezpieczeństwo własne i innych osób. Każdy też w swoich działaniach mających na względzie bezpieczeństwo powinien też móc liczyć na pomoc i wsparcie ze strony innych osób i instytucji społecznych⁴.

W. Fehler po analizie wielu definicji bezpieczeństwa wewnętrznego przyjmuje, że

bezpieczeństwo wewnętrzne państwa to taki zakotwiczony w porządku ustrojowym stan stosunków i procesów wewnątrz państwa, który zapewniając skuteczną i harmonijną realizację interesów państwa i jego obywateli jednocześnie tworzy potencjał zdolności do sprawnego diagnozowania i reagowania w przypadkach pojawiających się zagrożeń godzących w te interesy⁵.

---

² Ibidem, s. 119.

³ Ibidem, s. 124.

⁴ *Edukacja wobec zagrożeń rozwoju i bezpieczeństwa dzieci*, red. S. Guz, J. Andrzejewska, Lublin 2008, s. 8.

⁵ W. Fehler, *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski: aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 32.

Zwraca ponadto uwagę na to, że działania zapewniające właściwy poziom bezpieczeństwa wewnętrznego muszą obejmować⁶:

- bezpieczeństwo ustrojowe,
- pokój społeczny,
- bezpieczeństwo personalne,
- bezpieczeństwo publiczne,
- porządek publiczny.

Te wskazane elementy bezpieczeństwa wewnętrznego podlegają również szczegółowym analizom w kontekście założeń doktrynalnych oraz uwarunkowań zewnętrznego i wewnętrznego otoczenia państwa.

Bezpieczeństwo – wielowymiarowy charakter

Zakres pojęcia bezpieczeństwo ulega ciągłemu rozszerzaniu. Pojęcie to nie ogranicza się już wyłącznie do kwestii militarnych, lecz obejmuje kwestie dobrobytu państwa oraz rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa. Leksykon politologii wyjaśnia pojęcie „rozległe bezpieczeństwo” (*comprehensive security*). Według leksykonu oznacza ono „sytuację i ład międzynarodowy pozwalający państwu realizować swoje podstawowe funkcje, gwarantować integralność terytorialną państwa, niepodległość, rozwój wewnętrzny”⁷.

Termin bezpieczeństwo jest przedmiotem analiz wielu dziedzin, nie tylko nauk wojskowych czy policyjnych, ale i politologii, socjologii, psychologii, pedagogiki, ekonomii, filozofii, informatyki, kryminologii i nauk o kulturze fizycznej. Powstała nauka o bezpieczeństwie, którą nazywa się securitologią, a nazwę swą wywodzi od słowa łacińskiego *securitas*, które oznacza właśnie bezpieczeństwo. Współcześnie jest to dyscyplina naukowa, która stosuje pojęcia, odpowiedniki securitologii, takie jak: klimat bezpieczeństwa, kultura bezpieczeństwa, zarządzanie bezpieczeństwem, zarządzanie w sytuacji kryzysowej, bezpieczeństwo życia czy edukacja dla bezpieczeństwa.

M. Cieślarczyk przyjmuje bardzo szeroką definicję kultury bezpieczeństwa. Jest to według niego

wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli, przekonań i postaw, wpływających na sposób postrzegania wyzwań, szans i (lub) zagrożeń, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim oraz związany z tym sposób zachowania i działania, (współdziałania) podmiotów (osób, grup społecznych, instytucji i organizacji, społeczności i społeczeństw), w różny sposób przez te podmioty „wyuczonych” i wyartykułowanych nie tylko w codziennych, naturalnych procesach życiowych, ale też – a może przede wszystkim – w procesie szeroko rozumianej edukacji – aby zapewnić godny poziom *trwania* (w sytuacjach normalnych) i możliwości *przetrwania* (w situa-

---

⁶ Ibidem, 32.

⁷ *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski i R. Herbut, Wrocław 1999, s. 49.

cjach kryzysowych), oraz w miarę harmonijnie *rozwijać się* w różnych sferach najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, a także dla otoczenia⁸.

H. Dębowski wskazuje z kolei istotę zarządzania kryzysowego, które ma zapewnić bezpieczeństwo danej społeczności.

W całości kształcenia zarządzania kryzysowego bardzo istotnym zagadnieniem jest powszechne przygotowanie ludności do właściwych zachowań w razie katastrofy lub klęski żywiołowej. Od znajomości podstawowych zagadnień powszechnej samoobrony i wiedzy, jak należy postępować w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń, od posiadanych umiejętności udzielania pomocy poszkodowanym, organizowania akcji ratunkowych, stworzenia warunków przetrwania w sytuacjach ekstremalnych, zależy nasze bezpieczeństwo⁹.

Podkreśla on, że kształcenie młodzieży jest optymalnym (racjonalnym i efektywnym) sposobem powszechnego przygotowania obronnego młodzieży w ramach systemu edukacji, tzn. realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego szkoły.

S. Kwiatkowski zwraca uwagę na upraszczające utożsamianie zarządzania bezpieczeństwem wyłącznie z zarządzaniem sytuacją kryzysową lub kryzysem, gdyż według niego obejmuje ono również zarządzanie ryzykiem i zarządzanie sytuacją problemową.

Zarządzanie bezpieczeństwem – moim zdaniem – powinno obejmować różne fazy bezpieczeństwa, w kolejności: fazę profilaktyki/zapobiegania (stan normalny, zagrożeń potencjalnych); fazę reagowania (stan zagrożenia realnego); fazę alarmową (w sytuacji kryzysowej); fazę kryzysu bezpieczeństwa (w stanach nadzwyczajnych); fazę odbudowy (wyjście z kryzysowej opresji, odtworzenie normalnego stanu)¹⁰.

L.F. Korzeniowski natomiast bezpieczeństwo życia definiuje z perspektywy dziedziny naukowo-praktycznej działalności:

„Bezpieczeństwo życia” jest dziedziną naukowo-praktycznej działalności, ukierunkowanej na poznanie podstawowych prawidłowości powstawania zagrożeń, ich właściwości i następstw ich wpływu na organizm człowieka, podstawową ochronę zdrowia i życia człowieka oraz jego środowiska, a także na opracowanie i realizację odpowiednich działań w celu stworzenia i utrzymania zdrowych i bezpiecznych warunków życia i działalności człowieka¹¹.

---

⁸ M. Cieślarczyk, *Zamiast podsumowania – kilka refleksji o potrzebie diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa*, [w:] *Przygotowanie dzieci i młodzieży do działania w sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia*, red. M. Cieślarczyk, J. Kunikowski, K. Loranty, G. Wierzbicki, Siedlce 2008, s. 166.

⁹ H. Dębowski, *Przygotowanie dzieci i młodzieży do działania i współdziałania w sytuacjach kryzysowych*, [w:] *Przygotowanie dzieci i młodzieży...*, s. 55.

¹⁰ S. Kwiatkowski, *Socjotechniczne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w różnych fazach narastającego zagrożenia*, [w:] *Socjotechniczne aspekty bezpieczeństwa*, red. L.J. Buller, Warszawa 2011, s. 59.

¹¹ L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie...*, s. 59.

J. Kunikowski przyjmuje następującą definicję bezpieczeństwa:

Bezpieczeństwo jest pojęciem odzwierciedlającym brak zagrożeń i jego poczucie. To również zdolność narodu do obrony jego wewnętrznych wartości przed zewnętrznymi zagrożeniami. Współczesny miernik szans przetrwania i rozwoju państwa, społeczeństwa oraz jego obywateli¹².

Autor ten podkreśla, że jest to termin powszechny, stosowany w życiu indywidualnym i społecznym, edukacji i nauce. Zauważa również, że z tego powodu jest terminem wieloznacznym, stąd też dla dokładnego określenia obszaru bezpieczeństwa wymaga zastosowania przymiotnika.

Dlatego też mówimy o bezpieczeństwie personalnym, podmiotowym, osobistym, bezpieczeństwie strukturalnym, społecznym, publicznym, ekonomicznym, zdrowotnym, kulturalnym, a także regionalnym, europejskim, międzynarodowym, zbiorowym itp.¹³.

Rozumienie kategorii „bezpieczeństwa” będzie na pewno dalej ewoluować, stąd też trudno sformułować jedną uniwersalną definicję bezpieczeństwa. Jak zauważa W. Sokała, w nowoczesnej politologii termin ten rozumie się bardzo szeroko rozumiany:

nie tylko jako ochronę przed „klasycznym” zagrożeniem polityczno-militarnym, przed jawną i zorganizowaną przemocą, ale raczej jako kompleks warunków możliwie nieskrępowanego, optymalnego rozwoju ekonomicznego, cywilizacyjnego i kulturowego¹⁴.

Jego zdaniem, również polityka bezpieczeństwa musi obejmować szeroki zakres działań podejmowanych przez bardzo różne organy i instytucje, w wielu dziedzinach życia. Ujmuje to następująco:

Równocześnie polityka bezpieczeństwa wkracza na zupełnie nowe obszary, znajdując pola wspólne np. z politykami: makro- i mikroekonomiczną, regionalną, społeczną, ekologiczną, edukacyjną. W dodatku – przy jednoczesnym zacieraniu się ostrego podziału na elementy polityk wewnętrznych i zewnętrznych – pojawia się nam pośredni szczebel rozpatrywania poszczególnych aspektów bezpieczeństwa, jakim jest poziom wielkiej wspólnoty integracyjnej; w przypadku Polski poziom polityk europejskich¹⁵.

Koncepcja przygotowania społeczeństwa do obrony ojczyzny oraz przeciwstawienia się różnym zagrożeniom bezpieczeństwa znalazła wyraz w konieczności kształtowania świadomości patriotyczno-obronnej, jako ważnego elementu edu-

---

¹² J. Kunikowski, *Wiedza i edukacja dla społeczeństwa*, Warszawa 2002, s. 165.

¹³ J. Kunikowski, *Bezpieczeństwo współczesnego człowieka*, [w:] *Przygotowanie dzieci i młodzieży...*, s. 14.

¹⁴ W. Sokała, *Paradygmat bezpieczeństwa – podstawy, historia, ewolucja*, [w:] *Transsektorowe obszary bezpieczeństwa narodowego*, red. K.A. Liedel, Warszawa 2011, s. 16.

¹⁵ *Ibidem*, s. 30.

cji społeczeństwa. Efektem tych idei jest stworzenie systemu edukacji dla bezpieczeństwa, który definiowany jest następująco:

Jest to określony system dydaktyczno-wychowawczej działalności rodziny, szkoły, wojska, policji, kościołów, środków masowego przekazu, organizacji młodzieżowych i stowarzyszeń, zakładów pracy oraz instytucji państwowych i samorządowych, ukierunkowanej na kształtowanie systemu wartości, upowszechnianie wiadomości i kształtowanie umiejętności ważnych dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego¹⁶.

Edukacyjny aspekt bezpieczeństwa

R. Rosa uzasadnia konieczność prowadzenia edukacji dla bezpieczeństwa w nowych uwarunkowaniach historycznych następująco:

Edukacja dla bezpieczeństwa wydaje się bardziej zgodna, adekwatna do samej rzeczywistości społecznej, do realiów, w których żyjemy i które współtworzymy naszą własną działalnością. Jest ona dialektycznym przekroczeniem (zniesieniem) zarówno „wychowania do wojny” jak i „wychowania do pokoju” – na rzecz „wychowania dla bezpieczeństwa” pojmowanego jako tworzenie warunków sprzyjających przetrwaniu, trwaniu i rozwojowi człowieka i społeczeństwa w nowych uwarunkowaniach kulturowych i cywilizacyjnych¹⁷.

R. Stępień uważa, że współczesny kształt edukacji dla społeczeństwa oprócz uwarunkowań kulturowych, politycznych, prawnych i militarnych ujmuje jeszcze dwa obszary oddziaływań pedagogicznych: wartości i procesy edukacyjne oraz składa się z działalności oświatowej wszystkich instytucji, kształtujących postawy patriotyczne, obywatelskie, proobronne i ekologiczne. Jego zdaniem:

Wśród najważniejszych instytucji oświatowo-wychowawczych, które realizują cele i zadania edukacji dla bezpieczeństwa można wymienić szkołę, rodzinę, wojsko, obronę cywilną, organizacje młodzieżowe i stowarzyszenia, straż pożarną, policję i środki masowego przekazu¹⁸.

Również M. Korbińska podkreśla ogromne znaczenie edukacji wychowania całego społeczeństwa dla bezpieczeństwa społecznego człowieka, wskazując kreatorów i odbiorców bezpieczeństwa:

Kreatorami i odbiorcami bezpieczeństwa jesteśmy my wszyscy, piastując określone funkcje publiczne i społeczne w instytucjach publicznych, społecznych, oświatowo-wycho-

---

¹⁶ *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, red. R. Jakubczak i J. Flis, Warszawa 2006, s. 429.

¹⁷ R. Rosa, *Filozofia i edukacja dla bezpieczeństwa w obliczu nowych wyzwań*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Kruszewski i A. Szerauc, Płock 2000, s. 221.

¹⁸ R. Stępień, *Współczesny kształt edukacji dla bezpieczeństwa – teoria i praktyka*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa...*, s. 48.

wawczych, jako prezydent państwa, miasta, burmistrz, wójt, poseł, radny (miasta, osiedla), pracownik społeczno-socjalny, pedagog, sędzia, prokurator, pracownik naukowy, wychowawca zakładu karnego, policjant, strażnik więzienny itp. Poprzez tworzenie ustaw, uchwał, rozporządzeń, przepisów porządkowych, programów edukacyjno-wychowawczych, wpływamy na rozwój i poprawę społecznego bezpieczeństwa, realizując je, zgodnie z hierarchią wartości tychże instytucji – w codziennej pracy¹⁹.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na kompetencje organów samorządowych, które na mocy przepisów prawnych mają ogromne możliwości zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego, jak również mogą w swoje działania w tym zakresie włączyć lokalne społeczności.

Kompetencje te precyzowane są następująco:

Oprócz komisji bezpieczeństwa i porządku powiat dysponuje także innymi możliwościami kreowania bezpieczeństwa i porządku w społeczności lokalnej. Jedną z takich kompetencji jest możliwość nadania radzie powiatu uprawnień do tworzenia przepisów porządkowych, jeżeli jest to niezbędne do ochrony życia, zdrowia lub mienia obywateli, ochrony środowiska naturalnego albo do zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego, o ile przyczyny te występują na obszarze więcej niż jednej gminy²⁰.

Ze względu na nałożenie odpowiedzialności za bezpieczeństwo wewnętrzne na organy administracji rządowej i samorządowej poszerzenia wymaga oferta szkoleniowa uczelni wyższych o te właśnie zagadnienia. Będzie to oznaczało jednocześnie dostosowywanie procesu edukacyjnego do zmieniającej się rzeczywistości społeczno-gospodarczej.

Tylko dobrze przygotowana oraz doskonaląca swoje umiejętności kadra kierownicza może sprostać wymogom realizacji reformy administracyjnej oraz nowych zasad działania organów państwa i samorządu terytorialnego w zakresie porządku i bezpieczeństwa wewnętrznego²¹.

Można przyjąć, że w kontekście systemu edukacji

edukacja dla bezpieczeństwa w środowisku szkolnym – to system działalności szkoły, organizacji młodzieżowych, stowarzyszeń, działających w szkole i jej otoczeniu, których celem jest wyposażenie młodego pokolenia w kompetencje pozwalające na działanie w przypadkach kryzysowych zagrożenia życia i innych nadzwyczajnych zagrożeń²².

---

¹⁹ M. Korbińska, *Kryzys społeczno-wychowawczy transformacji ustrojowej w aspekcie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, red. W.J. Maliszewski, Bydgoszcz 2005, s. 151.

²⁰ A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009, s. 47.

²¹ W. Pływaczewski, *System edukacji na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa...*, s. 91.

²² T. Siuda, K. Zaczek Zaczyński, *Edukacja dla bezpieczeństwa młodzieży szkolnej i akademickiej*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa...*, s. 158.

XXI wiek będzie wymagał od każdego człowieka wiedzy na temat zagrożeń i kultury bezpieczeństwa, jak również umiejętności uwzględniania w aspekcie bezpieczeństwa potrzeb i interesów nie tylko swoich, ale też pozostałych podmiotów, znajdujących się w otoczeniu.

Należy zwrócić uwagę na obszar bezpieczeństwa szczególnie istotny i ważny w życiu każdego człowieka, umożliwiający bezpieczne funkcjonowanie w przestrzeni publicznej obywatelom, jak również instytucjom i organizacjom państwowym. Chodzi o szerokie pojęcie bezpieczeństwa publicznego

ogółu obywateli i instytucji państwa, w tym życie, zdrowie, mienie każdego człowieka, zapewnienie realizacji wszelkich praw podmiotowych i form życia kolektywnego w organizacji państwowej, a także bezpieczeństwa wszystkich instytucji publicznych oraz organizacji społecznych i prywatnych²³.

Na skuteczność działań lokalnych przy założeniu realizacji na poziomie powiatu zadań centralnych w zakresie bezpieczeństwa publicznego wskazuje program rządowy ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej”, przyjęty w 2006 roku. Program ten realizuje następujące cele główne²⁴:

1. Wzrost realnego bezpieczeństwa w Polsce.
2. Wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród Polaków.
3. Zapobieganie przestępczości i aspołecznym zachowaniom przez zaktywizowanie i zdynamizowanie działań administracji rządowej na rzecz współpracy z administracją samorządową, organizacjami pozarządowymi i społecznością lokalną.
4. Poprawa wizerunku i wzrost zaufania społecznego do policji i innych służb działających na rzecz poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Za jeden z głównych obszarów działania w ramach tego programu uznano bezpieczeństwo w szkole. W ramach tego obszaru zdiagnozowano następujące problemy²⁵:

- przestępstwa i wykroczenia w szkołach oraz bezpośrednim ich sąsiedztwie,
- łatwy dostęp do alkoholu i narkotyków w środowisku szkolnym,
- tolerancja dla zachowań patologicznych,
- niewłaściwa reakcja społeczna na przejawy zjawisk patologicznych w otoczeniu szkół,
- niezadowolający stan współpracy osób, a także instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w środowisku szkolnym, a zwłaszcza na linii: dyrekcje – nauczyciele – uczniowie – rodzice – policja.

---

²³ Niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa publicznego, red. S. Kowalkowski, Warszawa 2011, s. 19.

²⁴ A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych...*, s. 78–79.

²⁵ Ibidem, s. 85–86.

Na podstawie tak zdiagnozowanych problemów wyszczególniono następujące zadania, konieczne do zrealizowania w obszarze bezpieczeństwa edukacyjnego²⁶:

- rzetelna analiza i identyfikacja problemów bezpieczeństwa szkolnego na poziomie ogólnym i poszczególnych placówek oświatowych,
- ograniczenie liczby przestępstw i wykroczeń w szkołach i ich bezpośrednim otoczeniu,
- zbudowanie skutecznych mechanizmów współpracy dyrekcji (nauczycieli) – rodziców – uczniów i policji ze strażami gminnymi (miejskimi) w zakresie bezpieczeństwa w szkołach,
- zwiększenie skuteczności ochrony szkół,
- konsekwentne reagowanie na patologie,
- ograniczenie dostępu do alkoholu i narkotyków w środowisku szkolnym,
- systematyczne kontrolowanie pod względem bezpieczeństwa szkół, ich okolic, dróg do szkoły i ze szkoły,
- edukacja dla bezpieczeństwa, w tym edukacja medyczna,
- podniesienie wiedzy na temat symptomów przemocy w szkole wśród pielęgniarek środowiskowych i higienistek szkolnych,
- upowszechnienie w szkołach programów profilaktycznych, eliminujących agresję wśród młodzieży i używanie przez nią substancji psychoaktywnych,
- stworzenie prawnych gwarancji ochrony dzieci i młodzieży,
- wykorzystanie środków masowego przekazu w celu promowania prospołecznych wzorców zachowań.

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera konieczność zapewnienia bezpiecznych warunków funkcjonowania instytucji oświatowo-wychowawczych, a przez to zagwarantowanie bezpieczeństwa uczniom w szkole, jak i w jej otoczeniu. Podkreśla się przy tym konieczność dbania o bezpieczne zachowania uczniów oraz bezpieczne otoczenie ucznia.

W.J. Maliszewski zwraca uwagę na konieczność kształtowania w procesie edukacji takich postaw, kompetencji i umiejętności emocjonalnych, które zapewnią bezpieczeństwo intrapersonalne i interpersonalne. W aspekcie zapewnienia bezpieczeństwa intra- i interpersonalnego wysuwa następujące postulaty dla organizatorów programów i procesu edukacyjnego²⁷:

1. Organizowanie kursów doskonalących kompetencje i umiejętności interpersonalne nauczycieli wszystkich szczebli nauczania, gdyż to oni są wzorami postępowania dla swoich podopiecznych, a czasami – niestety – wzorcami zachowań agresywnych.
2. Uświadomienie wszystkich nauczycieli, że szkoła to nie tylko miejsce, w którym uczeń zdobywa wiedzę i umiejętności umożliwiające mu osiągnięcie kolej-

---

²⁶ Ibidem, s. 86.

²⁷ W.J. Maliszewski, *Bezpieczeństwo w wymiarze interpersonalnym – kształtowanie kompetencji do i dla bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości...*, s. 97–98.

nych szczebli wykształcenia, lecz także miejsce, w którym jest obecny i ciałem, i duchem.

3. W trakcie procesu edukacji naczelnym zadaniem wychowawczym winno stać się kształtowanie wysokiego poziomu kompetencji i umiejętności emocjonalnych, gdyż – jak wykazują badania – istnieje korelacja ujemna pomiędzy umiejętnością empatii i agresją wśród młodzieży.
4. Szkoła polska powinna stać się szkołą otwartą, a nie bytem *stricte* instytucjonalnym – bez istnienia faktycznego dialogu: nauczyciel – uczeń.
5. Wszyscy nauczyciele winni przełamać – sztucznie stworzoną – barierę niedostępności – to zarówno dla ucznia, jak i dla rodzica.

L. Kacprzak podkreśla:

Zarówno sprawnie działająca w szkole obrona cywilna, systematyczne szkolenia nauczycieli w ramach obrony cywilnej, odpowiedzialność nauczyciela za bezpieczeństwo i wychowanie każdego ucznia, stanowią główne elementy składające się na gwarancję szeroko rozumianego przez szkołę bezpieczeństwa²⁸.

Wymienia powinności szkoły w aspekcie zapewnienia bezpieczeństwa podczas nauki, przebywania uczniów na terenie szkoły oraz podczas imprez organizowanych przez szkołę. Zalicza do nich²⁹:

- zadania nauczycieli w sprawie bezpieczeństwa w czasie lekcji, zajęć i przerw w obiekcie szkolnym,
- zasady zapewnienia bezpieczeństwa na wycieczkach, biwakach i imprezach pozaszkolnych,
- postępowanie nauczycieli po zaistnieniu wypadku uczniowskiego,
- zadania nauczycieli w przypadku pożaru i akcji ewakuacyjnej,
- zasady postępowania na wypadek pożaru i ewakuacji ludzi.

Wskazuje również instytucje, z którymi szkoła musi współpracować, aby zagwarantować bezpieczeństwo. Instytucjami odgrywającymi największą rolę w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa w szkole są: straż pożarna, policja, szpitale i ośrodki zdrowia, Polski Czerwony Krzyż. Dzięki wzajemnej współpracy tych instytucji ze szkołami uczniowie nabywają umiejętności podejmowania właściwych decyzji oraz działają skutecznie w sytuacjach zagrożeń.

Rok szkolny 2012/2013 – Rokiem Bezpiecznej Szkoły

Ministerstwo Edukacji Narodowej ogłosiło rok szkolny 2012/2013 Rokiem Bezpiecznej Szkoły, motywując to następująco:

---

²⁸ L. Kacprzak, *Bezpieczeństwo i jego poczucie – integralny obowiązek nauczycieli i pracowników administracji realizowany w zakresie obrony cywilnej (na przykładzie kaszubskiego LO w Brusach)*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości...*, s. 97–98.

²⁹ Ibidem, s. 70–74.

Bezpieczna szkoła sprawia, że zarówno uczniowie, jak i nauczyciele, mogą spokojnie realizować swoje cele edukacyjne. Zagadnienie to jest szczególnie istotne, nie tylko dla nauczycieli i uczniów, ale także dla rodziców. Dlatego tak ważne jest zapewnienie każdemu uczniowi dobrych, bezpiecznych warunków do nauki, wychowania i rozwoju³⁰.

MEN postawiło sobie za cel zachęcenie w tym roku jak największej liczby partnerów publicznych i niepublicznych, takich jak szkoły, organy prowadzące (samorządy) oraz organizacje pozarządowe, do wzmożonej aktywności, której efektem będzie wzmocnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa uczniów.

W ramach Roku Bezpiecznej Szkoły zaproponowano akcję: „Ja i Ty – bezpieczni w szkole”. Jej celem jest zaktywizowanie wszystkich podmiotów środowiska szkolnego, czyli uczniów, nauczycieli i rodziców, do podejmowania działań mających na celu eliminowanie wszelkich zjawisk negatywnych. Działania te obejmują szeroko rozumianą problematykę bezpieczeństwa, przeciwdziałanie negatywnym zachowaniom, kształtowanie właściwych postaw, kompetencji społecznych, wzajemnych relacji oraz odpowiedzialności.

W tym roku uwaga zwrócona będzie szczególnie na wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa uczniów, szeroko rozumianego jako

dbanie o sprzyjające rozwojowi i bezpieczne dla uczniów otoczenie, ochrona przed przemocą fizyczną, psychiczną i używkami, budowanie poczucia bezpieczeństwa poprzez kształtowanie postaw społecznych, uczenie współpracy i odpowiedzialności za siebie i innych oraz promowanie wolontariatu³¹.

Bezpieczna szkoła w rozumieniu inicjatorów tego przedsięwzięcia to szkoła właściwie realizująca nałożone na nią przepisami obowiązki, szkoła, która uczestniczy w inicjatywach, angażujących uczniów, nauczycieli i rodziców do działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa.

Główną ideą Roku będzie zasada, że bezpieczną szkołę tworzy nie tylko dyrektor szkoły, ale także świadomi swych praw i obowiązków uczniowie, uczestniczący w programach nauczyciele, zaangażowani rodzice oraz wspierające szkołę środowisko zewnętrzne, w tym m.in. organy służby publicznej, organizacje pozarządowe i jednostki samorządu terytorialnego. Dlatego też ministerstwo będzie zachęcać do uczestnictwa w akcjach podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa, oraz wspólnie z partnerami przekazywać uczniom, rodzicom i nauczycielom informacje o tym gdzie mogą znaleźć wsparcie w rozwiązaniu problemów szkoły³².

Na stronie Roku Bezpiecznej Szkoły powstała mapa obszarów bezpieczeństwa w szkole. Mapa wyraźnie akcentuje dwie sfery bezpieczeństwa: bezpieczne zachowanie i bezpieczne otoczenie ucznia. Zasoby mapy w zakresie dbałości o bezpieczne zachowanie ucznia obejmują: dbałość o klimat szkoły, przeciwdziałanie

---

³⁰ www.men.gov.pl/index.php.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

uzależnieniom i wykluczeniom, promowanie zdrowego stylu życia, promowanie bezpieczeństwa w sieci, rozwiązywanie sytuacji konfliktowych. Natomiast sfera dbałości o bezpieczne otoczenie ucznia obejmuje: stosowanie BHP i higieny, dbałość o bezpieczny wypoczynek, reagowanie w sytuacjach nadzwyczajnych, przeciwdziałanie agresji i przemocy, zapewnienie bezpiecznej drogi do szkoły, udzielanie pierwszej pomocy.

W ramach działań już podjętych przez MEN należy wyróżnić³³:

1. Określenie wzmacniania bezpieczeństwa jako jednego z priorytetów w kierunkach polityki oświatowej państwa.
2. Przygotowanie przez placówki doskonalenia nauczycieli, poradnie psychologiczno-pedagogiczne i biblioteki pedagogiczne oferty szkoleń, konferencji i seminariów dla szkół, wspierającej nauczycieli w ich działaniach na rzecz bezpieczeństwa.
3. Nałożenie na kuratorów oświaty w ramach nadzoru obowiązku kontrolowania i monitorowania placówek oświatowych w zakresie realizacji priorytetu wzmacniania bezpieczeństwa.
4. Realizację projektu systemowego „System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganie szkół”, obejmującego dwa działania: „Wspieranie pracy wychowawców klas – bezpieczna szkoła” oraz „Postawy uczniowskie – jak je kształtować?”.
5. Opracowanie przez MEN materiałów pomocniczych dla nauczycieli przedstawiających instytucje, które wspierają szkołę oraz programy, które mogą być przez nie realizowane.
6. Realizację zagadnień szeroko rozumianego bezpieczeństwa w ramach programów nauczania poszczególnych przedmiotów, w programie wychowawczym szkoły oraz w programie profilaktyki dostosowanym do potrzeb rozwojowych uczniów i potrzeb danego środowiska.
7. Realizację w szkołach zajęć profilaktycznych, w tym poświęconych problematyce agresji i przemocy w ramach godzin wychowawczych.
8. Realizację treści profilaktycznych zgodnie z obowiązującą podstawą programową w ramach nauczania poszczególnych przedmiotów, m.in. edukacji społecznej, historii i społeczeństwa, przyrody, wychowania do życia w rodzinie, wiedzy o społeczeństwie, wiedzy o kulturze, edukacji dla bezpieczeństwa, etyki.
9. Realizację Ogólnopolskiego Konkursu dla szkół wszystkich rodzajów i stopni, pod nazwą „Bezpieczna szkoła – bezpieczny uczeń”.
10. Zachęcanie do udziału w akcji „Służba Celna ostrzega przed uzależnieniem od hazardu” we współpracy ze Służbą Celną (informowanie młodzieży szkolnej o zagrożeniach oraz skutkach niekontrolowanej gry).
11. Kontynuację realizacji rządowego programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, na który w 2012 roku przeznaczono 6 mln zł, i tyle samo w 2013.

---

³³ Ibidem.

W ramach realizacji programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” wdrażane są projekty, które służą³⁴:

- poprawie stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach systemu oświaty poprzez poprawę relacji interpersonalnych i klimatu społecznego w szkole,
- zwiększeniu wpływu rodziców na życie szkoły,
- zwiększeniu umiejętności wychowawczych dyrektorów szkół i placówek wychowawczych, nauczycieli i rodziców oraz pracowników administracji,
- zwiększeniu kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów,
- indywidualizacji kształcenia uczniów, rozwoju ich zainteresowań, zwiększeniu autonomii uczniów w szkole,
- wzmocnieniu i rozszerzeniu specjalistycznej pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- przeciwdziałaniu agresji i patologii wśród dzieci i młodzieży poprzez sport,
- ograniczeniu skali występowania zjawisk patologicznych (m.in. przemoc, narkomania, alkoholizm).

Należy również podkreślić inicjatywę MEN stworzenia koalicji na rzecz dbałości o sprzyjające rozwojowi i bezpieczne dla uczniów środowisko. Jej celem będzie podejmowanie działań skierowanych na wzmocnianie szeroko rozumianego bezpieczeństwa uczniów oraz współpraca przy planowanych w przyszłości projektach realizowanych w Roku Bezpiecznej Szkoły.

Koalicję tę już tworzą: Caritas Polska, Fundacja Falochron na Rzecz Bezpieczeństwa i Współpracy w Szkole, Fundacja Banku Ochrony Środowiska, Fundacja Doroty Stalińskiej Nadzieja, Fundacja Dzieci Niczyje, Fundacja Orange, Fundacja Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, Komitet Praw Dziecka, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Polskie Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii, Stowarzyszenie MONAR, Stowarzyszenie Niebieska Linia, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej i Związek Ochotniczych Straży Pożarnych.

Zawiązanie koalicji jest wyrazem uznania konieczności i celowości współpracy z MEN organizacji pozarządowych w sferze bezpieczeństwa uczniów. Jest to rzeczywiste zjednoczenie wysiłków i działań na rzecz bezpieczeństwa dzieci w szkole i jej otoczeniu.

Znaczenie zapewnienia bezpieczeństwa w szkole, w tym utworzenia tej koalicji i jej ważność w systemie edukacji podkreśliła K. Szumilas, minister edukacji narodowej, następująco:

Chcąc podkreślić wagę wielostronnych działań składających się na zapewnienie dzieciom i młodzieży bezpiecznej szkoły, bieżący rok szkolny 2012/2013 ogłosiłam Rokiem Bezpiecznej Szkoły. To priorytet całego systemu edukacji, w tym dyrektorów szkół, innych instytucji oświatowych i nadzoru pedagogicznego. Zdaję sobie jednak sprawę, że

---

³⁴ Ibidem.

najsukuteczniej szkole mogą pomóc organizacje, instytucje i ludzie, którzy są blisko konkretnych szkół i ich problemów³⁵.

Zakończenie

W nowej rzeczywistości szkoła musi szczególnie dbać o bezpieczeństwo i wychowanie swoich uczniów. Zapewnienie bezpiecznego otoczenia ucznia i szkoły, przekazywanie wiedzy o możliwych zagrożeniach i sposobach postępowania w trudnych sytuacjach oraz nauczenie uczniów bezpiecznych zachowań jest jednym z najważniejszych zadań szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych.

We w pełni bezpiecznej szkole możliwe jest przekazywanie wiedzy i kształtowanie umiejętności, które wymagane są we współczesnym świecie, jak również osiąganie wysokich efektów kształcenia i wychowania. Wizję roli wykształcenia w społeczeństwie przedstawił Szymon Maricusa z Pilzna w dziele pt. *O szkołach czyli akademiach* (1551 r.): „Państwo pomnaża stale swoje siły tylko w takim przypadku, jeżeli ma dobrych obywateli. Ci zaś mogą spełniać należycie swoje obowiązki, jeżeli w młodości otrzymali właściwe wychowanie i wykształcenie”³⁶.

Zapewnienie bezpieczeństwa edukacyjnego w szkołach stwarza szansę, a nawet gwarantuje realizację standardów edukacji na wysokim poziomie. Oznacza ponadto ofiarowanie społeczeństwu dobrze wykształconego i dobrze wychowanego młodego pokolenia Polaków, a także mądrych i odpowiedzialnych obywateli.

Bibliografia

- Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, red. R. Jakubczak i J. Flis, Warszawa 2006.
- Cieślarczyk M., *Zamiast podsumowania – kilka refleksji o potrzebie diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa*, [w:] *Przygotowanie dzieci i młodzieży do działania w sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia*, red. M. Cieślarczyk, J. Kunikowski, K. Loranty, G. Wierzbicki, Siedlce 2008.
- Dębowski H., *Przygotowanie dzieci i młodzieży do działania i współdziałania w sytuacjach kryzysowych*, [w:] *Przygotowanie dzieci i młodzieży do działania w sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia*, red. M. Cieślarczyk, J. Kunikowski, K. Loranty, G. Wierzbicki, Siedlce 2008.
- Edukacja wobec zagrożeń rozwoju i bezpieczeństwa dzieci*, red. S. Guz, J. Andrzejewska, Lublin 2008.
- Fehler W., *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski: aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012.
- Historia wychowania*, t. 1, red. Ł. Kurdybacha, Warszawa 1967.
- Kacprzak L., *Bezpieczeństwo i jego poczucie – integralny obowiązek nauczycieli i pracowników administracji realizowany w zakresie obrony cywilnej (na przykładzie kaszubskiego LO w Brusach)*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, red. W. J. Maliszewski, Bydgoszcz 2005.

---

³⁵ Ibidem.

³⁶ *Historia wychowania*, t. 1, red. Ł. Kurdybacha, Warszawa 1967, s. 402.

- Korbińska M., *Kryzys społeczno-wychowawczy transformacji ustrojowej w aspekcie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, red. W.J. Maliszewski, Bydgoszcz 2005.
- Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012.
- Kunikowski J., *Wiedza i edukacja dla społeczeństwa*, Warszawa 2002.
- Kunikowski J., *Bezpieczeństwo współczesnego człowieka*, [w:] *Przygotowanie dzieci i młodzieży do działania w sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia*, red. M. Cieślarczyk, J. Kunikowski, K. Loranty, G. Wierzbicki, Siedlce 2008.
- Kwiatkowski S., *Socjotechniczne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w różnych fazach narastającego zagrożenia*, [w:] *Socjotechniczne aspekty bezpieczeństwa*, red. L.J. Buller, Warszawa 2011.
- Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski i R. Herbut, Wrocław 1999.
- Maliszewski W.J., *Bezpieczeństwo w wymiarze interpersonalnym – kształtowanie kompetencji do i dla bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, red. W.J. Maliszewski, Bydgoszcz 2005.
- Niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa publicznego*, red. S. Kowalkowski, Warszawa 2011.
- Pływaczewski W., *System edukacji na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Kruszewski i A. Szerauc, Płock 2000.
- Rosa R., *Filozofia i edukacja dla bezpieczeństwa w obliczu nowych wyzwań*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Kruszewski i A. Szerauc, Płock 2000.
- Siuda T., Zaczek Zaczyński K., *Edukacja dla bezpieczeństwa młodzieży szkolnej i akademickiej*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Kruszewski i A. Szerauc, Płock 2000.
- Sokała W., *Paradygmat bezpieczeństwa – podstawy, historia, ewolucja*, [w:] *Transsektorowe obszary bezpieczeństwa narodowego*, red. K.A. Liedel, Warszawa 2011.
- Stępień R., *Współczesny kształt edukacji dla bezpieczeństwa – teoria i praktyka*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Kruszewski, A. Szerauc, Płock 2000.
- Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009.
- www.men.gov.pl/index.php.
- www.bezpiecznaszkola.men.gov.pl.

Educational security as an area of internal security of the country

Abstract

The article discusses the most important issues related to the problem of contemporary education – the role and place that education occupies in the system of the country's internal security. The author emphasizes the importance of knowledge and education for formulating the rules that control strategic culture and the possibility of realizing them by the society and individuals.

Key words: security, education, social policy